

Sprehodi po knjižnem trgu

Gašper Stražišar

Dušan Merc: Picerist.

Novo mesto: Goga, 2023.

“Vsak četrtek sem ob 17.30 dobil enako naročilo. Navadna pica margerita na vedno isti naslov. Nekam na Vodovodno cesto v Ljubljani. [...] Navodilo je bilo, naj pozvonim na zvonec brez imena. [...] Nekdo od znotraj je vedel, da sem prišel, jasno je bilo, saj mi je odprl vhodna vrata, ni pa me hotel videti. [...] Vedno me je čakal denar, dvajset evrov za najcenejšo pico.” Dušan Merc nas v svojem najnovejšem romanu postavi v neznan prostor in čas. Pred nami je dostavljalec pic – Picerist, ki opravlja sila filmsko nalogo. Vsak teden mora dostaviti pico na točno določen naslov ob točno določeni uri. Ta nenavaden uvod bralca potegne v dogajanje, ne da bi mu ponudil kaj oprijemljivega – neimenovani in nevidni naročnik ali naročnica pic se poigrava s Piceristom in bralcem. In nato: “Nekega jesenskega četrтка je bila igra prekinjena. Vrata naročnika, pomislil sem tudi, da je morda naročnica, so bila opazno bolj odprta, kar je pomenilo, da avtomatični zaklep, ki preprečuje vstop v stanovanje, ni aktiviran. To sem razumel kot povabilo v prostor.” Picerist vstopi, z njim pa tudi bralec. Sledijo hitro odvijajoči se prizori – ujeti smo v konec kriminalnega romana. Skupaj s Piceristom sedimo ujeti v praznem stanovanju. Mercu uspe v bralca zasejati strah, saj se njegov Picerist znajde v ujetništvu: “Vedel sem, že tisti trenutek, ko so se vrata avtomatično zaprla, da je nastopil trenutek resnice. In vedel

sem, da moram zmagati. Zmagati!” Na samem začetku romana smo priča umoru. Vendar je to šele uvod.

Merc, ki pred nami izriše umor in nam povsem jasno pokaže Piceristov zločin, uporabi izvrstno pisateljsko tehniko, da bralca ujame “na trnek”. Roman sprva sledi vsem žanrskim pravilom kriminalke: bralec mora vedeti več od protagonista – ali pa vsaj toliko kot protagonist sam – in slednje, vsaj v uvodu, drži. A kakor hitro je prvih nekaj strani mimo in se uvod prevesi v pravo zgodbo, je bralec tisti, ki ve najmanj. Kdo je Picerist, zakaj je izvedel umor, koga je umoril? Ne zanima nas *kako*, temveč *zakaj*. Merc na uvodnih straneh ne ustvari le hitrega ritma dogajanja, temveč izriše kopico dogodkov, ki so tako nejasni in nepovezani, da v bralcu nemudoma vzbudijo zanimanje. Pred nami je sodobna kriminalka, ki velja za največjo zmes različnih žanrskih vrst. Merc v svoj roman vpleta elemente klasične detektivke, kriminalke, trde kriminalke in policijskega romana, vendar se, kot se za vsako sodobno kriminalko spodobi, ne osredotoča več le na zločin, njegovo razrešitev ali na iskanje zločinca, ampak (predvsem) na kompleksnost likov in njihovo duševno stanje. Kakor hitro je uvod mimo, pa se roman *Picerist* prelevi v nekaj povsem drugega.

Od tu dalje spremljamo prvoosebne pripovedovalca, Picerista, preselimo se v zapor. A kaj pravzaprav beremo? Zgodbo nekega človeka, ki je skupaj z drugimi, nikoli odkritimi vlomilci neke noči izpraznil sefe banke na Slovenski cesti. Toda, ali je v zaporu zaradi vloma ali zaradi umora? A kot zapiše Picerist sam: “Nikar ne sprašujte, berite naprej!” Merc iz prvotnih okvirov kriminalke preide v socialni, morda celo družbeni roman, v roman časa, ki slika okorele sisteme državnih uradov in premajhnih celic. Za domnevne vlomilce pripravijo delavnice kreativnega pisanja, s pomočjo katerih naj bi preiskovalci ugotovili, kdo je krivec in zakaj, kdaj ter kako se je zločin zgodil. “Vnaprej moram razložiti, da se zapis dogajanja začne v času mojega zadnjega prestajanja kazni zapora, vsebuje opise preteklega življenja vseh nas, ki smo del teh zgodb, da gre za naš skupni konec,” beremo.

Merc zgodbo predaja s pomočjo prvoosebnega in predvsem vsevednega pripovedovalca, ki ve vse o vseh; nihče, niti bralec, pa ne ve ničesar o njem. Roman je fiktivni sad delavnic kreativnega pisanja, katerih namen je tudi popeljati zapornike na boljšo življenjsko pot: “Izbrali smo vas, da opravimo z vami posebne vaje, vorkšope, delavnice, ki vam bodo pomagale pri razčiščevanju lastne krivde, pri razumevanju družbe, pri razumevanju vaših žrtev in pri ponovni resocializaciji. Te vaje bodo pomagale tudi lažje preživljati dolgoletne zaporne kazni, na katere ste obsojeni.” Vendar se kmalu izkaže, da je to le ubog in ponesrečen poizkus uradniškega organa.

Piceristovo popisovanje življenja se kmalu izkaže za dolgovezno, saj sledimo opisovanju in razglabljanju o življenju za zapahi. Merc se ne le vsebinsko, ampak tudi slogovno prilagodi svojemu fiktivnemu junaku: jezik je preprosto rečeno neroden, zgodba pa poteka prepočasi, na kar nas opozori tudi sam Picerist: "Opozarjam ljube bralke in cenjene gospode bralce, da pripoved z vsemi zamiki pač teče nekoliko počasi, prepočasi – vedeti pa je treba, da je to pripoved iz zapora, kjer čas ne igra nobene vloge. [...] Tako sem začel uživati v mučenju bralcev in nategovanju bralk, češ, zdaj zdaj bo počilo. Doli pri gatah – pa nič." A čeprav se nam Picerist sam opraviči za prekomerno razvlečenost dogajanja, to ne opraviči bralčeve neučakanosti. Če sprva sledimo napetemu dogajanju in izgradnji zgodbe, se slednja zdaj razvleče, od bralca pa zahteva nenehno zbranost in sledenje najrazličnejšim vzporednim tokom, ki jih Picerist iz poglavja v poglavje slika pred nami. Ideja, ki se sprva zdi nekaj povsem novega v slovenskem romanopisju, nekako ne pride zares do izpolnitve oziroma veljave.

Merc roman razdeli na kar štirinajst ključnih poglavij, od katerih so najpomembnejša naslovljena kot *Prva*, *Druga* in *Tretja seansa*. To so poglavja, v katerih Picerist razkriva svojo preteklost, svojo povezanost s kriminalom, soočanje s svetom itd. Sprehodimo se od vajeniške dobe mladega Picerista do seznanitve z Enorokim bogom, ki je kot nekakšen veliki oče kriminalcev, navsezadnje pa do samega konca. V Merčevem romanu ne nastopi kriminalist ali preiskovalec zločinov, temveč mali človek, katerega usodo krojijo sistem, družba in uradniški mlini. Njegov roman je aktualen, sodoben in živ, skozi Piceristovo življenjsko zgodbo namreč spoznamo družbo in ljudi takšne, kakršni so. Ne glede na to, ali se zgodba odvija v času socializma ali pa danes, v dobi navidezne demokracije in vseprisotnega globalnega kapitalizma, je sistem tisti, ki ima že v sami osnovi napako. Veliki slogan francoske revolucije *Svoboda, enakost, bratstvo* je že davna preteklost, čeprav se zdi, da bi ga danes potrebovali bolj kot kadar koli. In če sprva prevlada vtis, da Merc romana ne izpelje, se nam šele s časovnim odmikom razkrije njegov pravi namen. Skozi dolgo zgodbo, razvito v zaporu, kjer čas nima oblike, barve ali okusa, nas postavi v mučni položaj trpečega bralca, ki na ta način postane trpeči zapornik in ki skuša priti zgodbi do dna. Kot pravi Picerist: "Najbolj grdo so me zajebali, najbolj so me kaznovali z odvzemom pogleda na Mesec, v Luno." Nikjer v romanu Merc ne zapiše, kako so Picerista in njegove kolege ujeli, kako (če sploh) so jim dokazali krivdo ali kakšne preiskovalne metode so uporabili. Picerist in njegovi kolegi so v zaporu – to pa je v resnici vse, kar moramo vedeti, da bi razumeli, kako hudo je, če ne moremo več uzreti Lune.